

Figura Lucifera u književnosti Mlade Poljske - Tadeusz Miciński i Stanisław Przybyszewski

Stanić, Valentina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:089092>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ZAPADNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI

KATEDRA ZA POLJSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

ak. god. 2019./2020.

Valentina Stanić

**Figura Lucifera u književnosti Mlade Poljske – Tadeusz Miciński i
Stanisław Przybyszewski**

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Dalibor Blažina

Zagreb, rujan 2020.

Sadržaj

1. Uvod -----	1
2. Lucifer u povijesti književnosti, folkloru i usmenoj predaji -----	3
3. „Szatańska” i „tatrzańska” strana Mlade Poljske -----	6
3.1. Mlada Poljska – „tatrzańska” -----	6
3.2. „Szatańska” strana Mlade Poljske -----	7
4. Tadeusz Miciński - život i stvaralaštvo -----	11
4.1. Figura Lucifera u stvaralaštvu Tadeusza Micińskog -----	12
4.2. „Lucyferyczna” poezija Micińskog -----	12
4.3. <i>Niedokonany</i> ili trojno „ja” Tadeusza Micińskog -----	15
4.4. „Christus verus Luciferus” u djelu <i>Xiądz Faust</i> -----	17
4.5. Dionizijski Lucifer Tadeusza Micińskog -----	19
5. <i>Meteor Młodej Polski</i> – život i stvaralaštvo Stanisława Przybyszewskog -----	21
5.1. Sotonizam i filozofija Stanisława Przybyszewskog -----	23
5.2. Vizija Sotone Stanisława Przybyszewskog -----	25
5.3. <i>Synagoga Szatana</i> – seks, droge i Sotona -----	27
5.4. <i>Dzieci szatana</i> -----	29
5.5. Spajanje božanskog i sotonskog u djelima Stanisława Przybyszewskog -----	30
Zaključak -----	32
Literatura -----	34
Sažetak -----	40

1. Uvod

Mlada Poljska pomalo je burno razdoblje u povijesti poljske umjetnosti i mnogo je zanimljivih ličnosti u tom razdoblju. Ovaj rad nastao je nakon samostalnog istraživanja općenito okultnih tema u kojima su inspiraciju nalazili književnici toga razdoblja pa tako i autori na kojima je fokus u nastavku rada. Stanisław Przybyszewski je, kao javno deklarirani sotonist i aktivni pisac, bio logičan prvi izbor za ovaj rad. Međutim ugledavši fotografiju Tadeusza Micińskiego na kojoj izgledom podsjeća na pravog čarobnjaka, poželjela sam pisati i o njemu. Srećom, ono što obojicu umjetnika spaja i što je potaklo nastanak njihova prijateljstva, bio je interes za okultno, a pogotovo demonologije i sotonizam. Ovim radom želi se dati prikaz „szatańske” strane Mlade Poljske s fokusom na stvaralaštvo Tadeusza Micińskiego i Stanisława Przybyszewskog te opisati njihovo viđenje i filozofije koje su kreirali oko figure samog Lucifera (kod Przybyszewskog češće Sotona).

Za potrebe ovoga rada odabrana su djela obaju autora koja predstavljaju reprezentativne primjerke piščevih filozofija i viđenja svijeta. Odabrana djela Tadeusza Micińskiego su pjesme *Lucifer*, *Ananke* i *Inferno* iz zbirke poezije *W mroku gwiazd*, poema *Niedokonany* te roman *Xiądz Faust*. Iz navedenih djela je uz pomoć literature (prvenstveno radova Wojciecha Gutowskog i knjiga *Wyobrażenia Lucyferyczna* J. Ławskog, *Pęknięty płomień* P. Próchniaka i *Heroiczna apokalipsa* M. Bajka) prikazan sistematski razvoj autorove filozofije vezane uz figuru Lucifera. Iz opusa Stanisława Przybyszewskog izdvojena su djela *Synowie ziemi*, *Na drogach duszy*, *Synagoga Szatana*, *Dzieci Szatana*, *Requiem aeternam* i *Androgyne*. Uz korištenje više znanstvenih radova (s naglaskom na radove T. Auswärtera i M. Fiałeka) predstavljen je prikaz sotonističke filozofije Przybyszewskog koja u nekim dijelovima čak pomalo podsjeća na filozofiju Tadeusza Micińskiego. Njihova stvaralaštva smještena su u povijesni kontekst poljske književnosti te su uz Micińskiego i Przybyszewskog spomenuti i ostali autori toga razdoblja koji su u svojim djelima obrađivali slične teme.

Prvi dio rada prikazuje motiv Lucifera općenito u svjetskoj književnosti te se opisuje i njegova pojava u folkloru. Nakon toga slijedi uvod u razdoblje Mlade Poljske i objašnjenje podjele umjetnika toga razdoblja na Mladu Poljsku „tatrzańsku” i „szatańsku”. Dio rada posvećen Mladaj Poljskoj podijeljen je u dva dijela. U prvom dijelu opisana je „tatrzańska” strana toga

razdoblja i navedeni su glavni pisci koji se vežu uz taj tematski fokus. Nakon toga slijedi prikaz „szatańske” strane Mlade Poljske – navedeni su glavni predstavnici te je ukratko objašnjeno na koji način prikazuju figuru Lucifera u svojim djelima. U nastavku rada fokus se prebacuje na Tadeusza Micińskog. Na početku te cjeline nalazi se njegov kratki životopis, a u nastavku slijedi prikaz razvoja piščeve filozofije u čijem je centru lik Lucifera, a koja kulminira konačnom idejom o sjedinjavanju figura Krista i Lucifera. Kod Tadeusza Micińskog Lucifer je prikazan blizak čovjeku i on tu predstavlja buntovni duh koji svaki čovjek ima u sebi. Osim toga pridaje mu ljudske osobine - izgubljen je i rastrgan iznutra. Lucifer Micińskog preuzima mjesto Boga. Prikazan je kao stvaratelj svijeta te, s obzirom na to da je „nepotpun” (npr. kao propali anđeo), zapravo je puno bliži čovjeku.

Nakon Tadeusza Micińskog fokus rada prebacuje se na Stanisława Przybyszewskog o čijoj biografiji je riječ na početku tog dijela. U sljedećim podnaslovima nalazi se prikaz autorove vizije Lucifera koja se razlikuje od one Tadeusza Micińskog. Okultni motivi i Lucifer se kod Przybyszewskog uglavnom pojavljuju u njegovim djelima koje je pisao na njemačkom jeziku. Smatrao je kako je sotonizam zapravo nastao kao protuteža Crkvi koja je njegovala ideal poslušnosti te je pružao ljudima mogućnost za potpunu slobodu i rušenje svih društvenih tabua.

2. Lucifer u povijesti književnosti, folkloru i usmenoj predaji

Lewis Spence u svojoj knjizi *An Encyclopaedia of occultism* opisuje Lucifera kao svjetlonošu čiji se naziv povezuje sa zvijezdom padalicom ili likom palog anđela za kojeg se često smatra da predstavlja odsustvo dobra.¹ Ta figura pojavljuje se u različitim oblicima i s raznim imenima u mnogim religijama, no najpoznatiji prikaz je onaj iz kršćanske mitologije. Široko prihvaćena priča je ta da se Sotona prvi puta pojavio u Bibliji u Knjizi postanka u obliku zmije koja je nagovorila Evu da pojede zabranjenu voćku iz Edena i zbog koje su u konačnici Adam i Eva izbačeni iz rajskog vrta i osuđeni na smrtnost. Lucifer se u ovom kontekstu smatra palim anđelom koji se prije izbacivanja iz raja suprotstavio Bogu i nakon toga postao Sotona. Uz ime Lucifer pripisuje mu se još mnoštvo drugih imena te mu se prikaz mijenja ovisno o povijesnom razdoblju i kulturi.²

U umjetnosti jedan je od najpoznatijih prikaza vruga onaj iz djela *Paradise lost* Johna Milтона. Milton ga prikazuje kao lika koji se buni iz krivih razloga, a to su ponos i ambicije da donese smrt u naš svijet i kao jedino zlo koje nevidljivo hoda među nama. Unatoč tome u djelu se pojavljuju i opisi koji mu pridaju jednaku veličanstvenost kao i arkandelu Mihaelu. Nadalje postavljajući Boga u poziciju svemoćnog entiteta, sličnog diktatoru, lik Lucifera postaje pobunjenik i tragični heroj koji je kažnjen, zato što se odbio podčiniti višoj sili. Tako on u čitatelja izaziva divljenje zbog izražene hrabrosti i suosjećanje zbog konačne kazne. Opisi njegove svijesti o tome što je učinio i što je time izgubio, također, daju liku jednu ljudsku notu i izazivaju razumijevanje.³ Za razliku od prikaza Lucifera s ljudskim elementima u djelu *Paradise lost*, njegova slika u Danteovu *Infernu* potpuna je suprotnost. U ovom slučaju nema nikakve veličanstvenosti - njegova slika je odraz čistog horora koji u čitatelja ne izaziva ni najmanje divljenje ni suosjećanje. On je ovdje potpuna suprotnost Bogu, izoliran i zatočen u ledu. Svojim izgledom ismijava simbole koji se inače povezuju sa Svetim Trojstvom - ima tri glave različitih

¹ Spence, Lewis. *An Encyclopaedia of occultism: A compendium of information on the occult sciences, occult personalities, psychic science, magic, demonology, spiritism and mysticism*. London: George Routledge & Sons Ltd., 1920., str. 253.-254.

² <https://www.history.com/topics/folklore/history-of-the-devil> (zadnji pristup 22. 7. 2020)

³ O'Grady, Joan. *The prince of darkness: The devil in History, Religion and the Human Psyche*. Dorset: Element Books, 1989. Str. 130. i 132.

boja, žutu, crnu i crvenu, a krila mu više nisu pernata, već gola i kožnata kao u šišmiša. Pakao je ovdje samo zemlja očaja i mjesto koje predstavlja nedostatak svega što je kreativno i pozitivno, a na ulazu se nalazi natpis koji upozorava na to da onaj tko ulazi, napusti svu nadu.⁴ Nadalje u djelu *Braća Karamazov* Fjodora Mihajloviča Dostojevskog vrug se pojavljuje pojedincu na osobnoj razini, a ne kao velika figura kao što je to slučaj u *Paradise Lost* i *Inferno*. On je prema osobinama sličan Danteovu Luciferu – predstavlja sve ono što je zlo. Dostojevski to još nadopunjuje i opisom njegova izgleda i odjeće koja je prljava i ne prati ondašnje trendove. Odličan je govornik, iako vulgaran, i njegova je glavna zadaća da sve oko sebe svede na svoju razinu – u ovom slučaju on ne djeluje na globalnoj razini, već individualnoj, tako što se infiltrira u misli i utječe na djela pojedinca.⁵ Uistinu figura Lucifera igra veliku ulogu u povijesti književnosti – bez nje otpada velika inspiracija umjetnicima među kojima se također nalaze Goethe, Byron itd. Bez vruga u književnosti nema priča, nema komplikacija i konflikta na temelju kojih radnja nastaje.⁶

Osim u religijskom i književnom kontekstu, lik Lucifera pojavljuje se i u folklornim tradicijama cijelog svijeta. On u tom slučaju nema jasno definiran izgled i moći, već poprma razne oblike i osobnosti. Tako od većini poznate figure palog anđela i gospodara pakla postaje div, zmaj, vukodlak, „mali čovjek” itd. Osim raznih oblika u folkloru pridodaju mu se i trivijalni detalji koji se tiču odjeće koju nosi, njegove dlakavosti te kako se ponašati u slučaju da ga se sretne. Nadimanje pomalo apsurdnih imena kao što su Rogati, Gentleman Jack, Stari Jack, Knecht Ruprecht bio je jedan od načina kako se od njega obraniti. Cijela lepeza nadimaka bila je samo odraz lepeze mogućih izgleda Lucifera. Često su mu se pripisivale životinje te je mogao poprimiti izgled bilo koje osim ovce, magarca ili bika koji se povezuju s likom Krista. Najčešće ga se prikazivalo kao zmiju, kozu, psa ili zmaja. Uz životinjske oblike predstavljalo ga se i različitim ljudskim figurama kao što su to sluga, ribič, student, seljak te figure vezane uz vjeru, kao na primjer svećenik, redovnik ili svetac. Zajedničko skoro svim ljudskim prezentacijama Lucifera je to da mu se pripisuju velike govorničke vještine i spretnost u debatama. Također u opisima i pričama često se spominje kako ima razne fizičke deformacije. Šepa, zato što je pao s neba, na tijelu ima još jedno dodatno lice, koljena su mu uvrnuta, ima samo jednu nosnicu (ili ih

⁴ Ibid. Str. 133.

⁵ Ibid. Str. 136. i 138.

⁶ <https://opensiuc.lib.siu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4352&context=ocj> (zadnji pristup 5. 8. 2020)

uopće nema), nema obrve, ima rogove i rep, umjesto stopala ima kopita itd. Opisuje ga se i različitim bojama, ovisno o tome na kojem aspektu njegovih moći je fokus. Crna predstavlja nepostojanje svjetla (kada se opisuje kao crna životinja ili crni jahač na crnom konju), crvena simbolizira krv i vatru (u slučaju da nosi crvenu odjeću ili je u ljudskom obliku s crvenom kosom), a ponekad se uz figuru Lucifera veže i zelena boja koja asocira na lov i moć nad vegetacijom i divljim bićima.⁷ Za razliku od vjerskih principa prema kojima se vraga može nadvladati isključivo molitvom, u folkloru postoji za to puno više metoda koje često uključuju lukavost pojedinca. Vraga je tako moguće nadvladati u natjecanjima u ispijanju alkoholnih pića, u kockanju i obaranju ruku.⁸ Ta lukavost da se stvari okrenu protiv vraga također je vidljiva i u pričama o ugovorima s vragom. Najpoznatiji primjer iz književnosti ugovora toga tipa je iz djela *Faust* Johanna Wolfganga von Goethea. Međutim u književnosti do razrješenja tih ugovora najčešće dolazi intervencijom neke više božanske sile. U folkloru i pričama koje se prenose usmenom predajom čovjek sam dolazi do načina kako prevariti vraga. Rješenje za problem u tim pričama proizlazi većinom iz toga da dijabolična stranka ugovora doslovno shvati tekst i uvjete koji su dogovoreni npr. obje stranke dogovore se da vrag neće uzeti dušu dok čovjek ne odradi jednu određenu radnju (dok ne zaveže cipele, zakopča kaput, dok mu ne izgori mala svjećica). Međutim dokle god osoba ne napravi niti jednu od tih radnji, duša joj je na sigurnom (to je često rezultiralo čudnim stilom oblačenja ili načinima ponašanja).⁹ Konačna poruka svih priča toga tipa je ta da se zlo uvijek može na lukave načine pobijediti i da vrag, unatoč svojim govorničkim sposobnostima i mračnim moćima, na kraju nije sposoban prevariti čovjeka.

⁷ Burton Russell, Jeffrey. *The prince of darkness: Radical evil and the power of good in history*. Ithaca: Cornell University Press, 1988. Str. 111.-113.

⁸ *Ibid.* Str. 116.

⁹ Ball, Kimberly. *The Devil's Pact: Diabolic Writing and Oral Tradition*. *Western Folklore*, Fall 2014, Vol. 73. Str. 388.-390.

3. „Szatańska” i „tatrzańska” strana Mlade Poljske

Smatra se kako Mlada Poljska obuhvaća otprilike period od 1890. do 1918. godine i kako ona obilježava razdoblje u umjetnosti koje predstavlja most između dvaju stoljeća. Sam naziv *Mlada Poljska* proizlazi iz serije članaka književnog kritičara Artura Górskog koji su objavljeni u krakovskom časopisu *Życie*. On opisuje kako u tom razdoblju ne dolazi samo do promjena u književnosti i općenito umjetnosti, već se pojavljuju promjene u samom pogledu na svijet mladih umjetnika. Metafizika doživljava istinski preporod te s time raste interes za spiritualnost, a ključna riječ cijele epohe postaje „duša”.¹⁰ Osim metafizike u srcu djela autora Mlade Poljske nalaze se motivi nostalgije za domom i pobuna. Nostalgija za domom očituje se probuđenom ljubavlju prema Tatrima, a motiv pobune je usko povezan s motivom Lucifera kao ultimativnom pobunjeničkom figurom.¹¹ Fascinacija Tatrima i Luciferom dovela je do toga da Tadeusz Boy-Żeleński Mladu Poljsku dijeli na „tatrzańsku” i „szatańsku”.¹²

3.1. Mlada Poljska – „tatrzańska”

Kao što je već spomenuto, osim fascinacije metafizičkim sferama, pravi procvat doživljava popularnost Tatri i „górske” kulture, a Zakopane postaje pravi centar za poljske intelektualce. To je područje Poljske za nove generacije umjetnika predstavljalo istinsko utočište za njihove osjećaje čežnje i tuge, a o popularnosti toga mjesta govori i činjenica kako gotovo ne postoji autor koji u to doba nije napisao pjesmu o Tatrima. Ta se strana Mlade Poljske unutar sebe još dijeli na tri manje cjeline - grupa umjetnika koja svojim djelima izražava svoju fascinaciju prirodom i planinama Tatra, umjetnici kod kojih se budi fascinacija folklorom toga područja u to doba te grupa umjetnika čije se stvaralaštvo usko veže uz sam grad Zakopane. Autori koji su obilježili početak umjetničkog interesa za Tatre su Franciszek Nowicki sa svojom

¹⁰ Ceccherelli, Andrea. *Młoda Polska*. // *Historia literatury polskiej* / Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2009. Str. 276.-277.

¹¹ Rose, William John. *The poets of Young Poland, 1890-1903*. // *The Slavonic Year-Book* Vol. 1, 1941. Str. 190.

¹² Wyka, Kazimierz. *Modernizm polski*. Kraków: Fundacja Nowoczesna Polska, 1968. Str. 52.

zбирком pjesama pod nazivom *Tatry* i Tyt Chałubiński, jedan od osnivača Towarzystwa Tatrzańskiego koji je dodatno popularizirao izlete u to planinsko područje.¹³

Iako su Nowicki i Chałubiński obilježili početak umjetničkog zanimanja za Tatre, pjesnik koji se smatra istinskim umjetnikom toga područja je Kazimierz Przerwa-Tetmajer. Przerwa-Tetmajer svojom je poezijom prikazao sve čari tog poljskog planinskog područja i time inspirirao generacije pjesnika koje su u njemu vidjele uzor, a tome je pridonosila i činjenica što se i sam tamo rodio te svoje djetinjstvo provodio u okolici Tatra, a to je dovelo do njegova izvrsnog poznavanja toga krajolika. Tetmajerova poezija gotovo je impresionistička – svojim stihovima pokušava čitatelju dočarati atmosferu i pejzaž koji se stvorio u jednom prolaznom trenutku pred pjesnikovim očima. Ne postoje konkretne osobine ili detalji prema kojima bi se moglo pretpostaviti o kojem se točno mjestu radi, no to nije ni cilj tih pjesama.¹⁴ U njegovoj poeziji veliku ulogu ima igra svjetla i sjena koje zajedno tvore prikaz prirode, a uz to, cjelokupni dojam o Tatrima u njegovu stvaralaštvu obogaćuju i opisi zvukova i mirisa koji se na tom mjestu mogu percipirati i koji čitatelju samo još više predočuju atmosferu toga područja kroz riječi.¹⁵

3.2. „Szatańska” strana Mlade Poljske

Kao što je već spomenuto, koncept duše bio je taj koji je ujedinjavao veliki dio umjetnika razdoblja Mlade Poljske, a u mnogobrojnim djelima obrađivali su pojmove kao što su to *dusza* i *naga dusza*. Te pojmove koristili su za označavanje onoga što nije dio našeg svijeta ili naše dimenzije, već svijeta duha i Absoluta. Duša je ta koja nadilazi sav materijalni svijet, nije njime omeđena, a svoj izražaj nalazi u umjetnosti i umjetnicima koji služe kao njezino oruđe za prenošenje poruka i ideja.¹⁶ Przybyszewski iz tog razloga opisuje umjetnost kao najviši oblik religije. Iz shvaćanja umjetnosti kao religije proizlazi i pogled na umjetnika kao svećenika kroz kojeg se duša u obliku umjetnosti manifestira u materijalni svijet. Osim uloge svećenika

¹³ <http://www.poznajtatry.pl/?strona.doc.pol.glowna.1334,0,824,1,1334.ant.html> (zadnji pristup 27. 8. 2020)

¹⁴ Ibid.

¹⁵ <https://klp.pl/mloda-polska/a-8983.html> (zadnji pristup 27. 8. 2020)

¹⁶ Czaykowski, Bogdan. Poetic theories in Poland: Przesmycki and Przybyszewski. // The Polish Review, Summer, Vol. 11, No. 3, 1966. Str. 53.

umjetnici se u tom kontekstu smatraju i čarobnjacima, mudracima i prorocima – oni stoje iznad morala i ne omeđuju ih društvene norme i slava, umjetnik postaje odabrani pojedinac koji samim time što stvara umjetnost biva lišen svih društvenih i moralnih dužnosti.¹⁷ S obzirom na prethodno opisani pogled i shvaćanje umjetnosti i uloge umjetnika mijenja se time i pogled na samu figuru Boga. U tom kontekstu izjednačavanje pojmova Bog i Stvoritelj više ne vrijedi – umjetnik je taj koji se izjednačava s pojmom Stvoritelja, a samim time i s pojmom Boga. U jednadžbi Bog = Stvoritelj umjetnici Mlade Poljske vide prijetnju svojoj individualnosti i moći kao umjetnika, a izjednačavanjem umjetnika i Boga pripisuju si najveću važnost i položaj iznad društva i tradicije. Negiraju religiju koja uz sebe podrazumijeva službene rituale, a okreću se religiji srca i duše – oni ističu aktivnu ulogu svakog čovjeka u postizanju vlastitog prosvjetljenja, a negiraju ideju o jednom Bogu za koju smatraju da, upravo zbog zadržanih tradicija, otežava čovjekov put k prosvjetljenju.¹⁸ Stanisław Przybyszewski, jedno od najpoznatijih lica Mlade Poljske, u svome djelu *Requiem aeternam* čak preoblikuje izraz iz Evanđelja po Ivanu „u početku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga” u „na początku była chuć” („na početku bijaše požuda”) i time fokus okreće na čovjeka i njegove skrivene želje i instinkte. U tom kontekstu na vrhu više nije Bog u ulozi Stvoritelja, već Lucifer.¹⁹ Sve više književnika pokazuje interes za metafizikom te se okreće misticizmu, sotonizmu i okultnom, a samog lika Sotone ili Lucifera prikazuju kao veliku razarajuću silu, kao lika s ljudskim osobinama pod teretom vlastitih unutarnjih demona ili oko njega stvaraju kompletne vlastite filozofije o silama koje vladaju našim svijetom.²⁰ U djelima mladopoljskih umjetnika mogu se pak prepoznati tri dimenzije lika vraga koje se najčešće obrađuju. Prva je Szatan-Ojciec. Szatan-Ojciec predstavlja uništavačku silu kojoj je cilj svijet lišiti bilo kakvog smisla i poretka. Nakon njega slijedi lik Antychrysta koji predstavlja perverznu vrijednost, besmisao i mazohizam u djelovanju. U konačnici se pojavljuje i lik Lucifera iza kojeg se krije pokušaj uspostave novog sistema i izgradnja novog osjećaja smisla. On preispituje tradiciju i glavni cilj mu je širenje ljudskih horizonata te novi preporod u čovječanstvu.²¹ Kao

¹⁷ Ibid. Str. 50.

¹⁸ Gutowski, Wojciech. Pod ciężarem Stwórcy. Autorytarne oblicze Boga w literaturze Młodej Polski. // Acta Universitatis Nicolai Copernici, z. 47 (305), 1996. Str. 33. i 34.

¹⁹ Podraza-Kwiatkowska, Maria. Somnambulicy-dekadenci-herosi. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1985. Str. 168.

²⁰ <https://interanal.wordpress.com/category/satanizm-w-mlodej-polsce/> (zadnji pristup 31. 8. 2020)

²¹ Gutowski, Wojciech. Z próżni nieba ku religii życia: motywy chrześcijańskie w literaturze Młodej Polski. Kraków: Wydawnictwo literackie, 2001. Str. 315.

glavni predstavnici umjetnika s interesom za okultno ističu se Stanisław Przybyszewski i Tadeusz Miciński, no o njihovim stvaralaštvima bit će riječ u nastavku rada. Figura gospodara pakla pojavljuje se u različitim oblicima i pod različitim imenima u djelima mnogih drugih umjetnika toga razdoblja.

Najčešći nazivi koji se koriste su Lucifer, Diabeł i Szatan (uz njih se također pojavljuju i antychrst, demon, Mefisto, zły, zły duch, nieczysta siła i moce piekielne). Osim klasičnih naziva mogu se pronaći i stari poganski nazivi za zlu silu kao što je to Czart (označava zlog Boga kojemu je protivnik dobry Bóg), Bies i Kaduk.²² Tako u svome djelu *Mistrz Twardowski* Leopold Staff naizmjenice koristi nazive Szatan i Czart kao na primjer u stihovima „A za obrazę Boga i bluźnierstwo / Czart dał mi przyszłość pyszną, sławną, młodą”, „Tymczasem dusza ma czartom sprzedana / Wszystko uczyni, czym swą chęć zatrudnia” i : „Oni orzekli zaraz, żem występny, / I osądzili, żem z szatanem gadał”, a motiv Biesa pojavljuje se u pjesmi *Krysta spod płota* „Krysto spod płota! Wielką bies / Wyrządził tobie szkodę.”²³ Staff u svojim djelima prikazuje Lucifera i kao ranjivo stvorenje, to je najbolje vidljivo u pjesmi *Deszcz jesienny* i stihovima „Przez ogród mój szatan szedł smutny śmiertelnie / I zmienił go w straszną, okropną pustelnię... (...) / Położył się na tym kamiennym pustkowiu, / By w piersi łkające przytłumić rozpacze, / I smutków potwornych płomienne łzy płacze...” Vrag u ovom slučaju reagira na uništenje za koje je sam odgovoran i obuzimaju ga tuga i melankolija.²⁴ Za razliku od Leopolda Staffa koji u svojim stihovima prikazuje i emotivnu stranu Lucifera, Jan Kasproicz prikazuje ga kao istinskog vladara zła. Tako u djelu *Na wzgórzu śmierci* prikazuje dušu punu sumnji u potrazi za nečim da ju oraspoloži dok na Golgoti susreće Lucifera. U ovom slučaju on ne pokazuje nikakve osjećaje već izražava kako je svaka nada da će Sin Bożji spasiti ljudski rod besmislena i uzaludna i da će Isus na tome mjestu jednostavno umrijeti. Nadalje u djelu *Święty Boże, Święty Mocny!* Prikazuje svijet koji je Bog napustio i u kojem postoji mogućnost da se na njegovu mjestu nalazi Lucifer pred kojim bi se, u tom slučaju, ljudi morali pokloniti i njega štovati.²⁵

²² Kęsikowa, Urszula. “Szatan“ i synonimy w poezji Młodej Polski. // *Język – Szkoła – Religia* 4, 2009. Str. 162. i 163.

²³ Ibid. Str.163. i 164.

²⁴ <https://klp.pl/mloda-polska/a-8983-3.html> (zadnji pristup 31. 8. 2020)

²⁵ Rose, William John. The poets of Young Poland, 1890-1903. // *The Slavonic Year-Book* Vol. 1, 1941. Str. 190. i 191.

Razne verzije i dimenzije Lucifera prikazane su također u djelima Bolesława Leśmiana, Bronisławe Ostrowske te čak i u djelima Tetmajera itd. U nastavku rada fokus će biti na radovima Tadeusza Micińskiego i Stanisława Przybyszewskog.

4. Tadeusz Miciński - život i stvaralaštvo

Tadeusz Miciński rođen je 9. studenog 1873. godine u Łodzi i jedan je od najpoznatijih pisaca poljske moderne koji se bavio metafizičkim temama. Bio je student povijesti i filozofije te je studirao u Krakovu, Lipsku i Berlinu gdje je i upoznao Stanisława Przybyszewskog s kojim se povezoao oko tema demonologije i sotonizma. Živio je u Warszawii, ali je često putovao izvan Poljske i budio svoj interes za umjetnost drugih kultura i filozofiju.²⁶ Iako je dosta velik dio njegovih djela ostao sačuvan, dio stvaralaštva mu je rasut po raznim časopisima, a drugi se dio izgubio za vrijeme Prvog svjetskog rata.²⁷ Svoj autorski debi doživio je objavom pjesme *Lazarze* u časopisu *Ateneum* i izvedbom njegove drame *Marcin Łuba* te iste godine. Objavljivanje svojih radova nastavio je početkom 20. stoljeća u časopisima *Chimera* i *Krytyka*, a 1902. godine izdao je svoju prvu zbirku pjesama pod nazivom *W mroku gwiazd* koja je prepuna simbolističkih i nadrealističnih elemenata i motiva snova, misticizma, sadizma i erotike koji se također nastavljaju u njegovu dramskom stvaralaštvu. O Micińskom se pričalo u legendama, a to je samo dodatno poticao njegov izgled, koji je podsjećao na čarobnjaka, i priroda njegova stvaralaštva.²⁸ U srži njegova stvaralaštva nalaze se misticizam, katastrofizam i gnoza - čovjek je biće izgubljeno u bezgraničnim prostranstvima svemira i prožeto nemirima, a to je vidljivo i u likovima koji se pojavljuju u njegovim djelima.²⁹ Sve prethodno navedeno dovelo je do velike popularnosti Micińskog i nakon njegove smrti te se on smatra jednim od najzanimljivijih i najoriginalnijih pisaca svoga doba. U vrijeme Prvog svjetskog rata bio je većinom u Rusiji i sudjelovao je u aktivnostima poljske umjetničke kolonije koju su predvodili S. Jaracz i Witkacy. U to vrijeme surađivao je u izdavanju časopisa *Gazeta Polska*, *Ruskoje Słowo* i *Ruskoje wiadomości*. Godine 1918. u pokušaju pljačke ubili su ga seljaci, a pokopan je u području Małe Małyńcze.³⁰

²⁶ <https://culture.pl/pl/tworca/tadeusz-micinski> (zadnji pristup 10. 8. 2020)

²⁷ Malić, Zdravko. Iz povijesti poljske književnosti. Zagreb: Biblioteka književna smotra, 2004. Str. 177.

²⁸ <https://culture.pl/pl/tworca/tadeusz-micinski> (zadnji pristup 10. 8. 2020)

²⁹ Malić, Zdravko. Iz povijesti poljske književnosti. Zagreb: Biblioteka književna smotra, 2004. Str. 177

³⁰ <https://culture.pl/pl/tworca/tadeusz-micinski> (zadnji pristup 10. 8. 2020)

4.1. Figura Lucifera u stvaralaštvu Tadeusza Micińskiego

Miciński u svojim djelima često koristi biblijske motive, a među njima su u centru pažnje najčešće likovi Lucifera i Krista. I izvan svoga književnoga stvaralaštva Miciński je pokazivao ogromno zanimanje za metafiziku, sotonizam i demonologiju, a to je bio interes koji je dijelio i sa Stanisławom Przybyszewskim. U njegovoj umjetnosti vidljiv je raznolik prikaz figure Lucifera te Miciński u svojim djelima sve više razvija i vlastitu filozofiju o čovjekovoj potrazi za smislom i cijelošću koju prikazuje poistovjećivanjem likova Lucifera i Krista. U kasnijim djelima, kao što je na primjer *Xiądz Faust*, obrađuje filozofske apsekte svoga stvaralaštva, u tomu poezije *W mroku gwiazd* osjeća se glas „poety przeklętego” koji svojim stihovima izražava metafizički bunt.³¹

4.2. „Lucyferyczna” poezija Micińskiego

U svojoj poeziji Miciński Lucifera prvenstveno prikazuje kao čovjekova brata koje povezuju jednake dvojbe i muke i koji su u stalnom stanju pobune ili neslaganja sa stvarnošću u kojoj se nalaze. Pripisuje mu i razne titule kao što je to na primjer „kraljevski duh” te ga u stihovima prikazuje i pomoću zvijezda. Jedna od najpoznatijih pjesama Micińskiego u čijem je središtu upravo figura Lucifera je *Lucifer*. Pjesma je izašla u autorovu jedinom tomu poezije *W mroku gwiazd* i u njoj pisac izražava svu svoju ljubav prema okultnom tako da prikazuje monolog samog Lucifera te čitatelju daje uvid u drugu stranu figure kojoj se inače pripisuju najzlobniji pridjevi i namjere.³² Već na samom početku pjesme vidljivo je da kralj tame u ovom kontekstu više nije ponosna i buntovna figura, već izražava sve svoje dvojbe i nesigurnosti oko vlastite egzistencije:

„Jam ciemny jest wśród wichrów płomień boży,
lejący z jękiem w dal — jak głuchy dzwon północy —
ja w mrokach gór zapalam czerwień zorzy
iskrą mych bólów, gwiazdą mej bezmocy.”

³¹ Gutowski, Wojciech. *Z próżni nieba ku religii życia: motywy chrześcijańskie w literaturze Młodej Polski*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 2001. Str. 308.

³² <https://klp.pl/mloda-polska/a-8983-3.html> (zadnji pristup 2. 9. 2020)

U navedenim stihovima prikazan je podvojeni Lucifer pun osjećaja boli i nemoći. On više nije siguran u svoje moći i svoju ulogu, a to stanje Miciński izražava oksimoronima u stihovima:

„Ja komet król — a duch się we mnie wicherzy”

„Ja piorun burz — a od grobowca cichszy”

„Ja — otchłań tęcz — a płakałbym nad sobą”

„Jam blask wulkanów — a w błotnych nizinach”

S jedne strane Lucifer je u potpunosti svjestan svojih inače veličanstvenih osobina, no s druge strane svaku od njih potkopava te im umanjuje vrijednost i prikazuje ih banalnima. Na kraju pjesme ističu se vječna previranja koja njime vladaju:

“tak burze, wichry, grady i szron —
wieczne są we mnie, jak łzy w opalu.”³³

Nadalje u pjesmi *Ananke* Miciński prikazuje buntovnički duh Lucifera. Na samom početku pjesme uvodi se motiv zvijezda koje u ovom slučaju predstavljaju Božje stvaralaštvo, njegovu moć i Božji poredak u svijetu u kojemu on ima konačnu riječ. Međutim zvijezdama se suprotstavlja lik „królewskog ducha” koji služi kao antiteza svemu što predstavljaju zvijezde. „Królewski duch” je prikaz Lucifera kao jedinke koja je slobodna od Božjeg poretka i nije njime omeđena. Za razliku od zvijezda s početka pjesme, Lucifer sam sebe naziva graditeljem zvjezdanih gradova te se izruguje onima koji nemaju istu pobunjeničku slobodu:

„Poszumy płaczą mogilnych drzew,
lecz w barce życia płynie mój śpiew.
Ja budowniczy nadgwiezdnych miast
szydę z rozpaczy gasnących gwiazd.”³⁴

Kao što je već navedeno, u poeziji Micińskog mogu se prepoznati i drugi biblijski motivi. Tako u pjesmi *Inferno* pisac u stihovima oslikava izgled pakla koji je prepun oluja i raznih demona:

„Wichry i dżdże — niebo od gromów rozdarte,
wężę błyskawic i wycie szatanów”

³³ <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/micinski-lucifer.html> (zadnji pristup 2. 9. 2020)

³⁴ <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/w-mroku-gwiazd-kain.html> (zadnji pristup 2. 9. 2020)

Osim izgleda i atmosfere pakla spominje se ime još jednog demona, Belfegora. Belfegor je inače drugi oblik imena demona čiji je biblijski naziv Baal-Peor, a predstavlja demona otkrića i genijalnih izuma. Njegov se lik povezuje i s plemenom Moabljana (srodni Izraelcima).³⁵ Osobine koje se inače povezuju s likom Belfegora ovdje se ne spominju te on ovdje ima sporednu ulogu. Pravi preokret u pjesmi događa se u zadnjoj strofi gdje se pojavljuje lik pravog vraga. Može se pretpostaviti kako se iza figure „Straszydło” krije lik Lucifera. Na to sugeriraju zadnja tri stiha koja glase:

„ (...) Straszydło
wszponia się we mnie swym wzrokiem bez powiek
i szeptem: masz mnie — jam twój skryty człowiek.”

Ideju kako u svakome čovjeku postoji i „lucyferyczna” strana Miciński je detaljnije razradio u svojim kasnijim djelima, a kulminirala je konačnom idejom o tome da su Krist i Lucifer u jedinstvu. U samom naslovu pak toma poezije *W mroku gwiazd* izražen je karakter figure Lucifera koju Miciński oslikava svojom poezijom – nedostatkom svjetlosti samih zvijezda on predstavlja Lucifera kao simbol izgubljene svjetlosti koja pronalazi svoj put k prvotnom izvoru i izražava ljudske snove o buntu i neovisnosti koji čovjeku služe za upoznavanje novih dimenzija sebe³⁶. Cijeli metafizički pogled na svijet Tadeusza Micińskog nije moguće jednoznačno klasificirati unutar granica čovjekova uma. Njegov svjetonazor često se približava onome u kršćanstvu, no u svojoj suštini obilježavaju ga gnostičke misli i stajališta koja izražava u svojim djelima i pomoću kojih prenosi ideje gnoze o stvaranju nove perspektive o svijetu i svih ljudi i viših sila kao jednom jedinstvu.³⁷

³⁵ <https://www.deliriumsrealm.com/belphegor/> (zadnji pristup 2. 9. 2020)

³⁶ Staniszewski, Tomasz. *Pomiędzy ciemnością zwątpienia a nadzieją wewnętrzną odnowy. Poznawcza droga bohaterów Tadeusza Micińskiego ku światłu prawdy. // Czytać Tadeusza Micińskiego / Siedlce: UPH w Siedlcach, 2016. Str. 207.*

³⁷ *Ibid.* Str. 208.

4.3. *Niedokonany* ili trojno „ja” Tadeusza Micińskiego

Već na prvi pogled u poemi *Niedokonany* u oči upadaju manje cjeline na koje je djelo rastavljeno, a koje su sve obilježene slovima grčkog alfabeta – početak poeme obilježen je alfom, a kraj omegom, a to zajedno stvara zatvorenu i zaokruženu konstrukciju. Simboliku alfe i omega kao početka i kraja Miciński preuzima iz Apokalipse sv. Ivana. Na početku prvog dijela, alfe, postavlja se pitanje: „Dlaczego upadłeś z nieba, Lucyferze?”, a odgovor na to pitanje pojavljuje se u zadnjem dijelu poeme pojavom figure Boga.³⁸

Tekst poeme uglavnom je u prvom licu i prikazuje monolog glavne figure koja ili opisuje svijet oko sebe ili se izražava u stilu ispovijedi.³⁹ Podnaslov poeme glasi *Kuszenie Chrystusa Pana na pustyni*, ali u Iskušenju Tadeusza Micińskiego u glavnoj ulozi nije Isus s drugim likovima povezanima s izvornom biblijskom verzijom kao što su to vrug i Bog. U ovom slučaju sve te figure postoje simbolično, unutar jednog „ja”. Miciński u ovom slučaju unutar svakog čovjeka prepoznaje tri sile: „ja”-*lucyferyczne*, „ja”-*chrystusowe* i „ja”-*człowiecze*. Motiv pustinje u poemi ne odnosi se na pravu fizičku pustinju, već na neotkrivena pustinjska prostranstva psihe svakog pojedinca u kojima se u konačnici događaju najveća iskušenja.⁴⁰

Monolog središnjeg lika može se opisati kao monolog Lucifera, tj. monolog „ja”-*lucyferycznego*. „Ja”-*lucyferyczne* u ovom kontekstu samo po sebi nije cjelovito, ono stalno pokušava uspostaviti dijalog te stvoriti prostor za pojavu „ja”-*chrystusowego*. Lucifer u poemi *Niedokonany* nije samo neispunjen u smislu nedostajanja njegova „ja”-*chrystusowego*, već sam po sebi uviđa kako i u ulozi palog anđela nije pronašao ispunjenje – svi njegovi pokušaji pobune završili su neuspjehom, a to je posebno vidljivo u citatu: „Demon milczenia, splótságły ręce, patrzy w moje obumarłe i szaleństwem księżycy zachodzące oczy — nakłada pieczęci na groby tajemnic, których na wieki nie otwarłem, nie znając imienia Niepojętego.” Nadalje osim

³⁸ Ławski, Jarosław. *Wyobrażenia Lucyferyczna: Szkice o poemacie Tadeusza Micińskiego „Niedokonany. Kuszenie Chrystusa Pana na pustyni“*. Białystok: Instytut Filologii Polskiej Filii UW w Białymstoku, 1995. Str. 66.

³⁹ Próchniak, Paweł. *Pęknięty płomień: O piarstwie Tadeusza Micińskiego*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2006. Str. 270.

⁴⁰ Ławski, Jarosław. *Wyobrażenia Lucyferyczna: Szkice o poemacie Tadeusza Micińskiego „Niedokonany. Kuszenie Chrystusa Pana na pustyni“*. Białystok: Instytut Filologii Polskiej Filii UW w Białymstoku, 1995. Str. 121.

neispunjenja u ulozi palog anđela, Lucifera proganja i osjećaj neispunjenja zbog stalne unutarnje patnje za Bogom koje se ne može riješiti.⁴¹

Na samom početku jedanaestog dijela poeme konačno se pojavljuje i figura Krista koji je opisan na sljedeći način: „Wśród kamiennej pustyni w fioletowych zmierzchach zachodu siedział Człowiek. Post i umartwienia wycieńczyły postać jego — biała szata, jaką nosili ci, których chrzczył w wodach Jordanu prorok Jan — i ujrzałem w oczach Jego na tle gorączki głodu wielkie wizje Mesjasza. Równy ból w rozpadlinach ziemi nie wyrastał — nigdy też odblask równego piękna. On że to? Lecz duch mojego brata Cherubina w zewłoku człowieczym ćmił rubin w kałuży.” On je prikazan u ljudskom obliku te je iz Luciferovih riječi: „duch mojego brata Cherubina” vidljivo kako ga on smatra vlastitim bratom. No već u kasnijim dijelovima događa se preokret u kojem Lucifer, odnosno „ja”-*lucyferyczne* odbija „ja”-*chrystusowe*: „Nie ma więc Ciebie, Chrystusa Syna Bożego?... nie było Cię nigdy, majaczenie... być Cię nie może!”⁴² Miciński i samog Krista u ovoj poemi smatra neispunjenim – nemogućim prihvatiti svoje „ja”-*lucyferyczne* zbog čega automatski odbija vlastito ispunjenje.⁴³

Iako se na prvu čini kako je u poemi riječ o dvjema odvojenim figurama, Miciński već u samom naslovu napominje kako se radi o samo jednoj jedinci. Naime u slučaju više različitih likova koje povezuje pridjev neispunjenosti, naslov bi glasio *Niedokonani*. Pisanjem naslova u obliku *Niedokonany* autor stavlja naglasak na jednog lika s tri različite sfere unutar sebe.⁴⁴

Cijela situacija razrješava se u zadnjem dijelu poeme u kojem dolazi do konačnog „dokonania” pojavom Boga kao *Deus ex machina* s riječima: „I odrzekł we mnie głos cichy — niewiadomy — niezemny: „Ufaj mi — jam zwyciężył świat.” Pojava Boga označava sjedinjenje svih dijelova trojnoga „ja” (*lucyferyczne*, *chrystusowe* i *człowiecze*). Trojnom „ja” na ovaj se način dodaje još jedan novi aspekt, a to je „ja”-*boskie*.⁴⁵

⁴¹ Ibid. Str. 64.

⁴² https://www.gnosis.art.pl/e_gnosis/opowiesci_wizjonerskie/mitas_niedokonany.htm (zadnji pristup 3. 9. 2020)

⁴³ Ławski, Jarosław. *Wyobraźnia Lucyferyczna: Szkice o poemacie Tadeusza Micińskiego „Niedokonany. Kuszenie Chrystusa Pana na pustyni“*. Białystok: Instytut Filologii Polskiej Filii UW w Białymstoku, 1995. Str. 64.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid.

U konačnici može se zaključiti kako je vidljiv razvoj koncepcije o figuri Lucifera Tadeusza Micińskiego. Naime u poeziji on je prikazan kao pobunjenička sila ili jednostavno lik sa svojim vlastitim unutarnjim polemikama. U poemi *Niedokonany* vidljiv je pak razvoj vizije Lucifera koji više nije samo tragičan lik buntovnika, već pobunjenička sila koja je sastavni dio psihe svakoga čovjeka, istovjetna sa silama Krista i jednako važna za čovjekovo otkriće samoga sebe.

4.4. „Christus verus Luciferus” u djelu *Xiqdz Faust*

Shvaćanje svijeta i samoga čovjeka kao bića prepunog oksimorona jedan je od glavnih interesa Tadeusza Micińskiego koji se također preslikava i u njegovo književno stvaralaštvo. Najprepoznatljiviji primjer takvog oksimorona piščevo je suprotstavljanje i povezivanje figura Krista i Lucifera uz koje veže osobine ljubavi i mržnje, znanja i vjere. Osim što su ti likovi česti motivi u autorovim djelima, njima Miciński izražava i svoju filozofiju o životu i svijetu. Pisac naime smatra kako sve stvari i bića u sebi sadrže *lucyferyczne* ili *chrystusowe* osobine, a najčešće se radi o tome kako svi i sve sadrži zapravo osobine objiju strana koje unutar osobe stvaraju određenu ravnotežu. U svojim djelima prikazivao je odnose tih dviju strana na različitim razinama. Prvotno su to bile odvojene sile gdje je Lucifer bio prikazan kao izgubljena i iznutra rastrgana jedinka (kao na primjer u poeziji Micińskiego). Nadalje pojavljuje se u njegovim djelima prikaz Krista i Lucifera kao braće i sila koje jedna drugu nadopunjuju i jedna bez druge ne mogu funkcionirati, kao što je to primjerice slučaj u poemi *Niedokonany*. U konačnici filozofija Tadeusza Micińskiego o tim dvjema silama kulminira u njegovu posljednjem djelu *Xiqdz Faust* – dolazi do konačnog zaključka kako su te dvije sile i figure zapravo samo jedna i dolazi do njihova sjedinjenja.⁴⁶

No prije pojave ideje o sjedinjenju Lucifera i Krista i u samome djelu *Xiqdz Faust* prvotno se pojavljuje koncept Krista i Lucifera kao braće:

„Na koniec, chciałem jeszcze drogę dla mych osobistych przeświadczeń dotyczących Lucyfera. Jest to brat starszy Chrystusa w Jego przedwiecznym istnieniu. Średniowieczny

⁴⁶ Kuźma, Erazm. Oksymoron jako gest semantyczny w twórczości Tadeusza Micińskiego. // Studia o Tadeuszu Micińskim / Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1979. Str. 213. i 214.

katolicyzm przedstawia nam Lucyfera jako upadłego anioła. Miałem jednak dane mniemać, że jak Chrystus rządzi w sferach religii naszych uczuć – w sferach Miłości, wyższej nad zmysłowość – tak Lucyfer jest Królem naszych Jaźni w dziedzinie Wiedzy.”⁴⁷

U ovom slučaju još se jednom ističe oksimoron sila Lucifera i Krista. Lucifer ovdje predstavlja svojevrstni ključ koji otvara vrata prema znanju i intelektu.⁴⁸ Međutim ta sila u djelu *Xiędz Faust* poprima mračni ton te nije samo puki simbol koji predstavlja intelekt, već nešto strašnije što ne može postići svaka osoba:

„Lucyferyzm – to pojęcie mocy, które w najgłębszych ciemnościach naszych święcą, jako nadświadome. Wprawdzie od tego świecenia ciarki po skórze przechodzą, a mózg przeciętego konsumenta tlenu wybiera się na spacer, z którego nie wraca w całości.”⁴⁹

No ono što razlikuje djelo *Xiędz Faust* od ostalih djela Micińskiego konačna je kulminacija njegova istraživanja metafizičkih sila Lucifera u svojim radovima. Miciński je naime konstantno u svojim djelima pokušavao ideju figure Lucifera i njezino značenje prebaciti iz parafilozofskog diskursa i predstaviti ga i objasniti kao dio metafizičke stvarnosti.⁵⁰ Nit vodilja koja bi u ovome slučaju najbolje opisala konačnu filozofiju Tadeusza Micińskiego Heraklitova je izreka: „Put prema gore i put prema dolje je isti.” Oblik koji ta izreka poprima kod Micińskiego je „Christus verus Luciferus” i označava ideju o kombiniranim silama Lucifera i Krista. Lucifer se u ovom slučaju u potpunosti objavljuje po Kristu i tako poprima svoj konačni oblik – Krist i Lucifer nakon smrti starog Boga ponovno se rađaju kao jedna sila.⁵¹

Početni *Lucyferyzm* poprima novi oblik – *Lucyferyzm Chrystusowy*. Taj koncept nastavlja se na ideju o poistovjećivanju Lucifera i Krista, a odnosi se na ideal čovjeka u kojemu su sjedinjene moći dvaju navedenih figura i koji je slobodan od strane vjere nametnutog sistema koji

⁴⁷ Miciński, Tadeusz. *Xiędz Faust*. Kraków: Universitas, 2008. Str. 79.

⁴⁸ Jocz, Artur. Opisać duchową rzeczywistość: Rozważania o statusie ezoteryki w literaturze polskiej przełomu XIX i XX wieku. // *Przegląd Religioznawczy* nr. 2 (252), 2014. Str. 23.

⁴⁹ Miciński, Tadeusz. *Xiędz Faust*. Kraków: Universitas, 2008. Str. 80. i 81.

⁵⁰ Gutowski, Wojciech. *Z próżni nieba ku religii życia : motywy chrześcijańskie w literaturze Młodej Polski*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2001. Str. 307.

⁵¹ Próchniak, Paweł. *Pęknięty płomień: O pisarstwie Tadeusza Micińskiego*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2006. Str. 325.

čovjeka iskušava i kontrolira.⁵² *Lucyferyzm Chrystusowy* predstavlja u ovom djelu granicu u procesu inicijacije pojedinca i označava rođenje novog Boga koji postaje Bogom holistične religije života. U djelu je taj koncept realiziran ostvarenjem vizije Titana (koji predstavlja Lucifera i njegove moći) koju je ostavio svećenik Faust prije svoje smrti i simbolizira kreativnu snagu koja mijenja i preobražava svijet i očituje se kao vječna mladost i vječno djetinjstvo. Snaga Titana u ovom slučaju odnosi se na Lucifera, a unutar njega nalazi se dijete iza kojega stoji sila Krista.⁵³

„brońmy słowa narodzonego w nas (...) brońmy praw swych do nieśmiertelnego bytu w tym, który przed nami walczy jak Tytan, a w nas świeci jak słoneczne Dzieciątko.”⁵⁴

4.5. Dionizijski Lucifer Tadeusza Micińskiego

Tadeusz Miciński inspiraciju također pronalazi i u filozofiji, a s djelima i idejama Friedricha Nietzschea mogu se povući paralele s obzirom na lik Lucifera. Nietzsche je naime smatrao kako se do napretka i razvoja u umjetnosti dolazi djelovanjem i međusobnim suprotstavljanjem dviju sila – dionizijske i apolonske. Uz figure Apolona i Dioniza povezana je svijest čovjeka. U odnosu na umjetnost – Apolon je predstavljao slikarsko umijeće, a Dioniz glazbu, a do svakog preokreta u umjetnosti dolazi sukobom tih dviju sila nakon čega se rađaju nove i još veće sile koje se u konačnici opet suprotstavljaju jedna drugoj itd.⁵⁵ Ono što iz tog koncepta proizlazi je Nietzscheova slika Dioniza kao tragičnog heroja. U slučaju povezivanja Dioniza s Luciferom može se prepoznati kako Lucifer posjeduje više dionizijskih, nego apolonskih osobina. Tragedija Dioniza proizlazi iz toga što je on individualac koji se odvaja od

⁵² Bajko, Marcin. Heroiczna apokalipsa: W kręgu idei i wyobraźni Tadeusza Micińskiego. Białystok: Zakład badań interdyscyplinarnych i porównawczych „Wschód-Zachód“, 2012. Str. 200.

⁵³ Gutowski, Wojciech. Synteza – niedokonanie – „skok w przyszłość“... O *Xiędzu Fauście* Tadeusza Micińskiego. Toruń: Universitas, 2008. Str. 487.

⁵⁴ Miciński, Tadeusz. *Xiądz Faust*. Kraków: Universitas, 2008. Str. 238.

⁵⁵ <http://www.zeno.org/Philosophie/M/Nietzsche,+Friedrich/Die+Geburt+der+Trag%C3%B6die/Die+Geburt+der+Trag%C3%B6die+aus+dem+Geiste+der+Musik/1-10> (zadnji pristup 5. 9. 2020)

mase i povlači u samoću.⁵⁶ Sam Miciński istraživao je djela Nietzschea te se njegov utjecaj može prepoznati u književnim djelima Micińskog. Figura Lucifera Tadeusza Micińskog, pogotovo u tomu poezije *W mroku gwiazd* i poemi *Niedokonany*, ima poveznice s Dionizom Friedricha Nietzschea. U tim djelima Lucifer ima osobine koje se pripisuju tragičnom aspektu Dioniza – individualac, usamljen i rastrgan iznutra. Nadalje sami koncept *Lucyferyzma Chrystusowego* dijeli sličnosti sa sukobljavajućim silama kod Nietzschea. Suprotstavljanje sila Lucifera i Krista zrcali to isto suprotstavljanje sila Dioniza i Apolona. Ti sukobi rezultiraju u konačnici rastom i razvojem, bilo to u umjetnosti ili, kako je slučaj kod Micińskog, u metafizičkom poretku svijeta.

⁵⁶ Lyons, Siobhan. Nietzsche, Satan and the Romantics: The Devil as „Tragic Hero“ in Romanticism. // *Philosophical Approaches to the Devil* / Routledge, 2015. Str. 35.

5. *Meteor Młodej Polski* – život i stvaralaštvo Stanisława Przybyszewskog

Stanisław Przybyszewski rođen je 1868. godine u malom mjestu imenom Łojewo. Do trinaeste godine nije pohađao školu, već su ga roditelji sami podučavali. U takvom okruženju probudila se u pisca velika ljubav prema glazbi te je od malena izvodio skladbe Fryderyka Chopina. Za književnost počeo se zanimati u vrijeme gimnazijskog školovanja u Toruńu, a sve je počelo djelima Williama Shakespearea. Godine 1884. prebacio se u školu u Wągrowiec gdje je i završio srednju školu.⁵⁷ Nakon srednjoškolskog obrazovanja preselio se u Berlin, gdje je studirao arhitekturu i medicinu, međutim istovremeno raste njegov interes za filozofiju te 1892. objavljuje svoj prvi esej pod nazivom *Zur Psychologie des Individuums*. Studij nije završio, ali je zato pronašao svoje mjesto u krugovima njemačke ciganerije i s Augustom Strinbergom, Edvardom Munchom i drugima stvorio berlinsku boemu.

O tome koliko su u Berlinu bili fascinirani Przybyszewskim govori i činjenica kako su ga prozvali *Der geniale Pole (Genijalni Poljak)*, a zahvaljujući tome što je pisao dio svojih djela na njemačkom jeziku, postao je jednim od najpoznatijih poljskih pisaca izvan Poljske.⁵⁸ Za vrijeme boravka u Berlinu probudio se i njegov interes za sotonizam te je istraživao razna djela iz područja demonologije, srednjovjekovne magije i misticizma, a to će biti vidljivo i u njegovu vlastitu stvaralaštvu, a o tome više u nastavku rada. U Berlinu je i objavio svoja prva djela na njemačkom jeziku: *Totenmesse, Vigilien, De profundis*.⁵⁹

Godine 1898. konačno se vratio u Poljsku gdje je obavljao poslove na raznim državnim položajima, većinom u Poznanju i Gdanjsku. Bio je aktivan i u društvenom životu gradova u kojima je boravio te je kao pisac bio plodonosan tijekom cijelog života objavljujući sve od poezije, drama i publikacija u časopisima. Kao autor i osoba s nekonvencionalnom osobnošću Przybyszewski je pak najveći utjecaj imao na formiranje umjetničkog pokreta i ideja Mlade Poljske. U tom razdoblju pripala mu je uloga proroka i pokretača književnog života za što je,

⁵⁷ Woch, Agnieszka. Geniusze, nowatorzy i skandaliści: od Przybyszewskiego do Gombrowicza. Warszawa: Promohistoria (Histmag.org), 2019. Str. 12.

⁵⁸ Ibid. Str. 14.

⁵⁹ <https://klp.pl/mloda-polska/a-8471-2.html> (zadnji pristup 13. 8. 2020)

između ostalog, zaslužna kompletna legenda koja ga je okružila kao rezultat njegova ekscentričnog privatnog života punog erotskih ekscesa i alkohola.⁶⁰

Nakon što je postao urednik krakovskog časopisa *Życie* u njemu su se počela objavljivati djela i rasprave koji su polako označavali početak stvaralačke ere Mlade Poljske. U istom časopisu Przybyszewski 1899. godine objavio je manifest pod nazivom *Confiteor* koji je u sebi sadržavao temeljne ideje novonastalog književnog pokreta. Njihovo glavno geslo bilo je „umjetnost radi umjetnosti” i označavalo je srž ideja umjetnika toga razdoblja da je umjetnost jedino što čovjeka može dovesti do istinskih spoznaja i da ga ona jedina približava Absolutu. Uz umjetnost povezuje i pojam *naga dusza* pomoću kojeg opisuje dušu umjetnika koja nije omeđena društvenim konvencijama i stereotipima već je slobodna u svome izražaju i nadilazi sve čovjekove biološke i duhovne aspekte. Svoje ideje je uvelike izražavao u svojim djelima u kojima su glavni likovi mahom izvanredne individue koje pate pod teretom društvenih normi i vlastitih poroka kao što su alkoholizam i destruktivne ljubavi. Većinu svojih djela izdao je i na njemačkom i na poljskom jeziku kao što je to slučaj s romanima *Homo sapiens*, *Satans Kinder*, *Synowie ziemi*, *Dzieci nędzy*, *Krzyk* i *Il regno doloroso*. Osim poezije i proze, pisao je i dramska djela u kojima je također monolozima i diskusijama likova gledateljima davao uvid u njihove unutarnje svjetove. Od dramskih djela ističu se *Das grosse Glück*, *Złote runo*, *Śnieg*, *Matka* i *Miasto*.⁶¹

Za vrijeme 1. svjetskog rata i u međuratnom razdoblju otvara se novo poglavlje u životu i stvaralaštvu Stanisława Przybyszewskog. Naime unatoč tome što je prije rata podržavao ideju umjetnosti koja nije vezana za politiku i društvene norme, u njemu se budi osjećaj domoljublja te objavljuje brošuru pod nazivom *Polen und der heilige Krieg* u kojoj progovara o poljskoj borbi za oslobođenje i postaje predvodnikom više propoljskih kampanja. U tom se razdoblju također gubi u umjetničkim krugovima legenda o Przybyszewskom kakav je bio u počecima Mlade Poljske i njegova popularnost polako pada. No unatoč tome važnost uloge koju je igrao u umjetničkim krugovima prije i za vrijeme Mlade Poljske i njegov umjetnički utjecaj na tadašnje

⁶⁰ <https://culture.pl/pl/tworca/stanislaw-przybyszewski> (zadnji pristup 13. 8. 2020)

⁶¹ Ibid.

autore, neupitni su te i dan danas figura *Meteora Młodej Polski* predstavlja zanimljivu temu mnogim književnim povjesničarima.⁶²

5.1. Sotonizam i filozofija Stanisława Przybyszewskog

Kao što je već spomenuto, veliku ulogu u radu Stanisława Przybyszewskog ima njegov koncept *nage dusze*. Inspiriran literaturom o okultnom i spiritualnosti koju je dugo vremena proučavao i inspiriran društvom ostalih umjetnika s kojima je provodio vrijeme u Berlinu, kod Przybyszewskog rađa se ideja o tome kako stvarno postoji ispravno shvaćeni spiritizam te kako je dio prirode svakog čovjeka i transcendentalan. *Naga dusza* nije dio svjesnog dijela čovjeka za kojeg Przybyszewski smatra da svoje sjedište ima u mozgu, ona prebiva u nesvjesnome.

Pri konstrukciji toga koncepta svoje uzore vidio je u idejama spiritizma (smatra se kako duša čovjeka nastavlja postojati nakon smrti i da je moguće uspostaviti komunikaciju s njom preko drugih osoba koje se nalaze u ulozi medija⁶³), mesmerizma (vjerovanje u postojanje animalnog magnetizma u ljudima koji omogućava liječenje i ublažavanje tegoba polaganjem ruke na bolovima pogođenu osobu⁶⁴) i vjera u rođenje novog dijela osobnosti nakon smrti čovjeka čiji bi sastavni dio bila posve drukčija osjetila od onih koja postoje u fizičkom tijelu.⁶⁵

Prema tome umjetnost nije samo običan način izražavanja čovjeka, već sredstvo pomoću kojeg osoba istražuje samu sebe. Svaki umjetnik kroz nju može postići povezanost sa svojom transcendentalom sferom, ona postaje manifestacijom duše umjetnika i njegove čiste i gole individualnosti.⁶⁶ Filozofija Przybyszewskog vidljiva je i u njegovu djelu *Zur Psychologie des Individuums* u kojem se fokusira na dvije točke. Prva se odnosi na individualce koji su prema svojoj prirodi otvoreniji, ali su podložni mnogim društvenim restrikcijama te moraju konstantno suzdržavati svoju želju za moći, a to može rezultirati bolešću. Te individue se pak nose s tim

⁶² Ibid.

⁶³ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57443> (zadnji pristup 5. 9. 2020)

⁶⁴ <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=40290> (zadnji pristup 5. 9. 2020)

⁶⁵ Auwärter, Thomas. Stanisław Przybyszewski – “Der Geist des Bösen“? Zur künstlerischen Spiritualität eines Bohèmeiens um 1900 // Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte Vol. 60, No. 2, 2008. Str. 134.

⁶⁶ Ibid. Str. 147.

osjećajem tuge i ograničenja tako da se smatraju superiornijima od ostatka mase. S druge strane ti individualci posjeduju također moć pokretanja mase. Przybyszewski smatra kako su upravo takve individue bile razlog za psihoze masa koje su rezultirale ratovima, osvajanjima i revolucijama.⁶⁷

Sam Przybyszewski za svoje je stvaralaštvo, a time i za otkrivanje samoga sebe, smatrao istraživanje sotonizma i magije te slučajeva opsjednutosti jako važnima. U središtu njegova zanimanja bili su okultni fenomeni koji nisu bili vezani uz granice materijalnog svijeta.⁶⁸ To je rezultiralo time da odbija način na koji crkva funkcionira smatrajući kako samo iskorištava ideju Boga koji nakon smrti ili nagrađuje ili kažnjava kako bi pod kontrolom držala svoje sljedbenike. Toj ideji suprotstavlja svoje vjerovanje u reinkarnaciju, da se čovjek nakon smrti ponovno rađa bez sjećanja na prošli život.⁶⁹ Iako nije podupirao način djelovanja crkve, veliku inspiraciju crpio je upravo iz kršćanske mitologije. Još u školskim danima pokazivao je zanimanje za tarot i kabalu (ezoterični smjer u židovstvu koji se temelji na okultnom proučavanju *Biblije*⁷⁰).⁷¹

Unatoč tome što je pokazivao veliki interes za sotonizam, nikada nije išao u ekstreme kao što su to na primjer crne mise i rituali kakve je izvodio Aleister Crowley, no to nije sprječavalo širenje takvih glasina o njemu (za dio kojih je bio i sam zaslužan izjavljujući kako je po Parizu sudjelovao u raznim crnim misama).⁷² Bio je jedan od rijetkih umjetnika koji je javno za sebe tvrdio da je sotonist, a svoju naklonost vragu otvoreno je iskazivao u svojim književnim djelima.

⁶⁷ Kuncewicz, Maria. A polish satanist: Stanisław Przybyszewski. // The Polish Review, Spring, Vol. 14, No. 2, 1969. Str. 13. I 14.

⁶⁸ Auwärter, Thomas. Stanisław Przybyszewski – “Der Geist des Bösen“? Zur künstlerischen Spiritualität eines Bohèmiens um 1900 // Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte Vol. 60, No. 2, 2008. Str. 132.

⁶⁹ Ibid. Str. 137.

⁷⁰ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29678> (zadnji pristup 6. 9. 2020)

⁷¹ Hess, Karolina Maria. Sad Satan's children: Stanisław Przybyszewski and esoteric milieus (dostupno: https://www.researchgate.net/publication/330501130_Sad_Satan%27s_Children_Stanislaw_Przybyszewski_and_Esoteric_Milieus). Str. 150.

⁷² Auwärter, Thomas. Stanisław Przybyszewski – “Der Geist des Bösen“? Zur künstlerischen Spiritualität eines Bohèmiens um 1900 // Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte Vol. 60, No. 2, 2008. Str. 141.

5.2. Vizija Sotone Stanisława Przybyszewskog

Ono što treba napomenuti je da je za Przybyszewskog Lucifer samo jedno od imena za različite aspekte figure Sotone. Przybyszewski za Sotonu smatra kako je zapravo dovršio djelo koje je Bog započeo. Takvo viđenje Sotone pisac izražava u svome djelu *Synowie ziemi*:

„I myślał długo i myślał głęboko, aż wreszcie nauczył człowieka wytwarzać – he, he: opium, morfinę, gin, absynth, wódkę – he, he: to był ósmy dzień stworzenia! Dzieła Boga dopełnił Szatan, ojciec smutnych i nieszczęśliwych. Tak, trzeba było piękność zniszczyć, by potomkowie Abrahama mogli się rozmnożyć, jak gwiazdy na niebie, jak piasek na brzegu morskim.”⁷³

Nadalje u istom djelu prikazuje ga kao pravog vladara zemlje – razarajuća sila koja funkcioniра prema principu uništavanja onoga staroga kako bi se stvorilo nešto novo. Tako mu Przybyszewski pridaje evolucijsku moć i sposobnost:

„Siedzi dumny i wspaniały, bo on jest rzeczywistym władcą ziemi. On opanował mózg człowieka i państwo myśli które wciąż odnowa wywracają prawa i niszczą stare tablice, - on wzbudza ciekawość, by rozgmatywać ciemne zagadki i rzeczy, w które ludziom wnikać nie wolno, - on tłumaczy ukryte runy nocy, on daje odwagę, by niszczyć szczęście tysięcy ludzi, aby tylko wytworzyć coś nowego na gruzach.”⁷⁴

Osim što mu Przybyszewski pripisuje moći evolucije i tako smješta Sotonu ispred Boga kao pravu stvaralačku silu, opisuje ga i na način na koji se inače opisuje Boga – kao trojedinog. To trojedinstvo vidljivo je u djelu *Na drogach duszy*:

„A szatan ten jest piękny arystokratyczną pięknnością Lucyfera, ojca filozofii i poezji, źródła wiecznych tęsknot i pragnień. Jest piękny urokiem zbrodniczej odwagi i zuchwałości, piękny fanatycznym okrucieństwem anarchisty, któryby brata poświęcił dla idei. Szatan jest jak każde bóstwo trójjedyny. Jest bogiem nierzędu i kazirodztwa, bogiem złodziei i zbrodniarzy. (...) Ale jest także Lucyferem, duchem rokoszu i nieufności, ciekawości i nieokiełznanej anarchii, a równocześnie szatan ten to Bóg Antychrystowego królestwa, Bóg twórczości i wiecznego

⁷³ <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/synowie-ziemi-.html> (zadnji pristup 6. 9. 2020)

⁷⁴ Ibid.

odrodzenia, walki i bezinteresownego poświęcenia się walczących; Bóg od wieków przez Kościół przeczuwany: Antychryst.”⁷⁵

Prema mišljenju Przybyszewskog, Sotona je metafizička sila koja postoji u našoj stvarnosti i koja kontrolirajući ljudske požude kontrolira samoga čovjeka i cijeli svijet. *Naga dusza* i ljudsko otkrivanje svih svojih dubina i neizbježni pronalazak boli i patnje automatski povezuje taj pojam sa samom figurom Lucifera koji je vladar te boli i patnje.⁷⁶ On je bog individualaca i svih koji žive na društvenoj margini te zaštitnik svih onih koje je Bog odbacio. Uz njega se veže sve ono što se temelji na instinktima i prirodi što Przybyszewski također opisuje u djelu *Na drogach duszy*⁷⁷:

„Szatan jest Adonai zła. Jest bogiem biednych i głodnych, bogiem niezadowolonych i ambitnych, bogiem natury i instynktów, które tylko zła pragną, bogiem potępieńców i tych, co szukają; bo szukać, znaczy gubić Boga.”⁷⁸

⁷⁵ https://pl.wikisource.org/wiki/Na_drogach_duszy/Gustav_Vigeland (zadnji pristup 6. 9. 2020)

⁷⁶ Mroczkowski, Ireneusz. Koncepcja człowieka w ujęciu Stanisława Przybyszewskiego. // *Studia Płockie* 9, 1981. Str. 44.

⁷⁷ Fiałek, Marek. Stanisław Przybyszewski und der Schwarze-Ferkel-Kreis. // *Studia Germanica Posnaniensia* XXXII / Poznań: Wydawnictwo Naukowe, 2011. Str. 173.

⁷⁸ https://pl.wikisource.org/wiki/Na_drogach_duszy/Gustav_Vigeland (zadnji pristup 6. 9. 2020)

5.3. *Synagoga Szatana* – seks, droge i Sotona

U svome djelu *Synagoga Szatana* Przybyszewski iznosi stavove koji se prvenstveno protive katoličkoj tradiciji, a koji također kao temelj uzimaju prihvaćanje postojanja transcendentalne duše i proučava to područje na okultistički, znanstveni i umjetnički način. U tom djelu umjetnik opisuje svoje vjerovanje u razne sile duhova, ali i metode kojima se Sotona služi kako bi prikupio nove sljedbenike. Prema Przybyszewskom taj se proces najčešće događa iskorištavanjem kultova opsjednutosti i pod utjecajem različitih opijata. Pisac naime smatra da konzumiranjem opijata čovjek dobiva sposobnost viđenja van zemaljske stvarnosti te da mu se u takvom stanju počinju prikazivati vizije i proročanstva⁷⁹:

„Na zgromadzeniach swoich, na parodystycznych mszach – niemal zupełnie wykształca się sabat, aż do najdrobniejszych nawet szczegółów. W późniejszym sabacie znajdujemy nieliczne zaledwie dodatki, co najwyżej spotęgowaną jeszcze bardziej ekstazą, którą wzbudzano sztucznymi środkami.”⁸⁰

Przybyszewski osim opijata, svojevrstnim pokretačkim silama sotonizma smatra požudu i spolni nagon:

„Ale osiǎ i podstawǎ sabatu jak i mysteryi jest rozuzdanie i pragnienie płciowe. Zaspokoić chorobliwǎ zmysłowość, jej niepokój i chciwość, poznać nieznanne i ukryte siły, które są w stanie dać niepojęte rozkosze, to jeden z najważniejszych powodów, dla których się szatanowi oddawano.”⁸¹

Pisac također ističe kako tradicionalni Bog igra ulogu tirana te smatra kako zapravo postoje dva Boga. Prvi Bog je iz kršćanske tradicije za kojeg Przybyszewski smatra da mu je cilj gušenje čovjekove slobodne volje i zadržavanje čovjeka na razini djeteta kako ne bi otkrio sve

⁷⁹ Auwärter, Thomas. Stanisław Przybyszewski – “Der Geist des Bösen“? Zur künstlerischen Spiritualität eines Bohēmiens um 1900 // Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte Vol. 60, No. 2, 2008. Str. 135. i 136.

⁸⁰ Przybyszewski, Stanisław. *Synagoga Szatana*. Sandomierz: Armoryka, 2009. Str. 44.

⁸¹ Ibid. Str. 67.

svoje potencijale. Drugi Bog je Sotona i on prema piscu potiče bezakonje, bunt i znatiželju te je zaslužan za razvoj znanosti, filozofije i umjetnosti⁸²:

„Dobrym był bóg jaźni, »zły« bóg, kiedy sam jeszcze światem władał. On uświęcił psychę i hardość i zuchwalstwo i żądę królowania i nazwał je bohaterstwem, on pokazał człowiekowi, że niema żadnych zbrodni prócz wykraczeń przeciw własnej naturze, uświęcił ciekawość i nazwał ją nauką, natchnął człowieka żądzą zbadania własnego swego początku i nazwał ją filozofią i wszystkie instynkty rozpostarł w bezdennem łożysku chuci i nazwał to sztuką.”⁸³

Nadalje Przybyszewski u svome djelu *Synagoga Szatana* objašnjava kako Sotona uvijek preferira samo ona najjača stvorenja i ljude koji nastaju kao rezultat prirodne selekcije. Isticanjem uloge prirodne selekcije Przybyszewski izražava Sotoninu odbojnost prema svemu što je slabo. U njegovu svijetu preživljavaju samo oni najjači te smatra kako duša u svojoj suštini ne poznaje pojam sreće, već samo tamu. Ono što pokreće čovjekovu dušu je bol, a Sotona je taj koji se povezuje s boli i mukom te postaje simbolom evolucije.⁸⁴

Za Przybyszewskog Sotona je bio prvi pravi filozof i istiniti individualac te smatra kako mnoštvo poznatih povijesnih ličnosti svoje sposobnosti dobiva upravo od njega, a naziva ih „djecom Sotone”.

⁸² Faxneld, Per; Petersen, Jesper Aagaard. *The devil's party: satanism in modernity*. New York: Oxford University Press, 2013. Str. 56.

⁸³ Przybyszewski, Stanisław. *Synagoga Szatana*. Sandomierz: Armoryka, 2009. Str. 8.

⁸⁴ Faxneld, Per; Petersen, Jesper Aagaard. *The devil's party: satanism in modernity*. New York: Oxford University Press, 2013. Str. 60.

5.4. *Dzieci szatana*

Ideju o Sotoni kao izvoru evolucije i entitetu koji je nastao čak prije samog Boga Przybyszewski izražava i u djelu *Dzieci szatana* kroz lika Gordona koji izjavljuje:

„A nienawiść moja świętsza jest od miłości pana,bo pan odczuwa miłość tylko mózgiem. Nienawiść moja jest starsza i głębsza, bo była przed wszelką miłością. Lucyfer jest starszy niż świat, bo świat jest dziełem miłości.”⁸⁵

Gordon je glavni lik djela i vođa grupe anarhista koji tijekom djela već sugerira da je sam sotonist. Među članovima grupe poznat je i kao Sotona, a oni sebe nazivaju „djecom Sotone” prema njemu. Gordon nadalje smatra kako su svi i inače djeca Sotone te da je sam život zapravo pakao i kraljevstvo Sotone:

„Jest przecież wiele w tym prawdy, że wszyscy jesteśmy dziećmi Szatana. Wszyscy ci, którzy gnani rozpaczą i zwątpieniem czują trwogę, wszyscy ci, których sumienie jest obciążone... I jest w tym wiele słusznego, że życie jest królestwem Szatana: piekłem...”⁸⁶

Gordon također u razgovoru o Sotoni uspoređuje Sotonu s Napoleonom. Smatra kako bi Napoleon, u slučaju da je srušio sva carstva svijeta bez da na njihovim mjestima izgradi nešto novo, za njega bio najviši Sotona. U takvom scenariju Napoleon ne bi posjedovao ništa, bio bi onaj koji je ravnodušan spram života i koji ne treba Boga. Poveznica između Sotone i Napoleona ne pojavljuje se samo u ovom djelu, već i u tekstu *Na drogach duszy*.⁸⁷ U tom djelu Przybyszewski nabraja pojedince koje smatra djecom Sotone:

„Oni wszyscy są dziećmi szatana: Ci, którzy dla idei spokój tysiąca ludzi poświęcają, Alexander a Napoleon — ci, którzy młodzież od wiary starych bogów odwracają, Sokrates a Schopenhauer — ci, którzy w głębię wnikają i zło ukochali, bo wszelkie zło to głębia, Rops, Beaudelaire, Poe, — ci, którzy się bólem rozkoszują i siedzą na Golgocie ludzkości, Szopen a

⁸⁵ Przybyszewski, Stanisław. *Dzieci szatana* (dostępno na wolnelektury.pl). Str. 18.

⁸⁶ Ibid. Str. 9.

⁸⁷ Faxneld, Per; Petersen, Jesper Aagaard. *The devil's party: satanism in modernity*. New York: Oxford University Press, 2013. Str. 58.

Schumann, wszyscy ci, z ziemi porodzeni, co idą uboczem, bo wszelkie ubocze to zbrodnia w znaczeniu ludzkim i boskiem.”⁸⁸

5.5. Spajanje božanskog i sotonskog u djelima Stanisława Przybyszewskog

U književnosti Tadeusza Micińskiego prepoznaje se razvoj piščeve filozofije o Luciferu i metafizičkim silama ovoga svijeta koji kulminira konačnom idejom o potpunom sjedinjavanju figura Lucifera i Krista. U djelima Stanisława Przybyszewskog ne dolazi do sjedinjavanja tih dviju strana kao što to opisuje Miciński. Međutim u djelima *Requiem aeternam* i *Androgyne* pojavljuju se slični motivi.

Tako se u *Requiem aeternam* nalazi opis spajanja Lucifera i arkanđela Mihaela za koje se u pojedinim tekstovima o okultnom smatra da su braća:

„Zaledwie odczuwam delikatne podrażnienie rozkoszy, a już tętni i wali młotem ból, aż nagle rozgrywa się cała orgia, w której rozkosz obłędem się staje w jadowitych kąsaniach bólu, orgia dzikiego rżenia wściekłego ogiera i cichego, szydzącego uśmiechu potwornej hermy głowy Lucyfera, zlepionej z zwycięską twarzą Archanioła Michała.”⁸⁹

Osim što se povezuju likovi Lucifera i Mihaela, sam glavni lik u djelu govori kako se osjeća kao sinteza Lucifera i Krista:

„Głowa mi pęka: zdaje mi się, że jestem jakąś potworną syntezą Chrystusa i Szatana, sam siebie stawiam na wysokiej górze i prowadzę się w pokuszenie i sam siebie pragnąłbym omamić.”⁹⁰

U poemi *Androgyne* s druge strane opisana je vizija glavnog lika koji se nalazi na granici jave i sna. U tim vizijama pričinjavaju mu se sukobi sila dobra i zla, a u dodiru s drugom ženom i metaforičkim spajanjem suprotnih sila ponovno postaje svjestan kozmičkih osobina skrivenih u

⁸⁸ https://pl.wikisource.org/wiki/Na_drogach_duszy/Gustav_Vigeland (zadnji pristup 6. 9. 2020)

⁸⁹ <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/przybyszewski-requiem-aeternam.html> (zadnji pristup 6. 9. 2020)

⁹⁰ Ibid.

čovjeku.⁹¹ U toj poemi nema opisa žena u odnosu na Sotonu i sotonizam, no na primjer u djelu *Synagoga szatana* Przybyszewski smatra ih glavnim suradnicama Sotone i njegovim vjernim slugama.

⁹¹ Borek, Bartłomiej. Człowiek – natura – sacrum. O tajemnicy istnienia na wybranych przykładach polskiej literatury wieku XIX i XX. // *Kultura i Wartości* Nr. 27, 2019. Str. 84.

Zaključak

Lik Lucifera fascinirao je umjetnike svih razdoblja, a u folkloru mnogih naroda on je već stalna figura. Takva situacija vidljiva je i u povijesti poljske književnosti. Prije pojave glavnih aktera Mlade Poljske, u razdoblju pozitivizma, metafizika je u umjetnosti pala u drugi plan. Fokus je bio uvelike na znanosti i ljubavi prema zemlji, a u književnosti je prevladavala proza. U središtu umjetnosti toga razdoblja je ljudska svakodnevnica te autori u svojim radovima pokušavaju što vjernije prikazati živote običnih ljudi.⁹² Kako to inače u umjetnosti biva, nadolazeća generacija umjetnika, prezasićena temama umjetnika starije generacije, inspiraciju je tražila u potpuno drukčijim sferama. U razdoblju Mlade Poljske dolazi do ponovnog buđenja interesa za metafiziku i okultne teme. Dio pisaca svoje utočište i inspiraciju pronalazio je u planinskom pejzažu Tatra, ostatak se okrenuo filozofiji i okultnom. Mijenja se i samo shvaćanje uloge umjetnika. Umjetnik preuzima ulogu proroka i čarobnjaka. On je individua koja je, samim time što se bavi umjetnošću, oslobođena od društvenih normi koje se odnose na ostale ljude. Kako se mijenja njihova percepcija Boga, tako se mijenjalo i njihovo viđenje Crkve. Boga počinju shvaćati kao tiranina, a Crkvu kao organizaciju koja religiju iskorištava za kontroliranje poslušnih vjernika. U takvoj atmosferi glavnu ulogu u njihovim očima preuzima Lucifer, prvotni pobunjenik. Iako se mnoštvo autora toga razdoblja bavilo temama toga tipa, najistaknutiji predstavnici među njima su Tadeusz Miciński i Stanisław Przybyszewski. Unatoč tome što su se zbližili istražujući sotonizam, razlika u njihovim pogledima na istu temu vidljiva je u njihovu stvaralaštvu.

Kod Tadeusza Micińskog vidljiv je razvoj filozofije koja u svome centru ima figuru Lucifera. U svojim prvim djelima prikazuje ga u mukama i rastrganog iznutra, opisujući njegove patnje približava ga čovjeku. Nadalje prikazuje ga kao nedovršenog te opisuje kako mu nedostaje sila koju predstavlja Krist kako bi obojica bili potpuni. U konačnici Miciński svoje viđenje Lucifera upotpunjuje idejom o tome kako su Lucifer i Krist zapravo samo jedan entitet.

U djelima Stanisława Przybyszewskog nema prikaza Lucifera kao bliska čovjeku ili kao bića u mukama. Lucifer (ili Sotona) Przybyszewskog ultimativna je razarajuća sila za koju pisac smatra da je nastala i prije samoga Boga. Uspoređuje ga sa silom evolucije i kraljem svih

⁹² <https://klp.pl/pozytywizm/a-8408.html> (zadnji pristup 22. 9. 2020.)

individualaca te smatra kako su upravo zbog njega nastale znanost, umjetnost i filozofija. U djelu *Na drogach duszy* čak nabraja za koje poznate ličnosti smatra da su „djeca Sotone”. I unatoč tome što u djelu *Androgyne* opisuje jedinstvo suprotnih sila, to ne čini u potpuno istom kontekstu i na razini kao Miciński.

Literatura

- Auwärter, Thomas. Stanisław Przybyszewski – „Der Geist des Bösen”? Zur künstlerischen Spiritualität eines Bohèmeiens um 1900 // Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte Vol. 60, No. 2, 2008.
- Bajko, Marcin. Heroiczna apokalipsa: W kręgu idei i wyobraźni Tadeusza Micińskiego. Białystok: Zakład badań interdyscyplinarnych i porównawczych „Wschód-Zachód”, 2012.
- Ball, Kimberly. The Devil's Pact: Diabolic Writing and Oral Tradition. Western Folklore, Fall 2014, Vol. 73.
- Borek, Bartłomiej. Człowiek – natura – sacrum. O tajemnicy istnienia na wybranych przykładach polskiej literatury wieku XIX i XX. // Kultura i Wartości Nr. 27, 2019.
- Burton Russell, Jeffrey. The prince of darkness: Radical evil and the power of good in history. Ithaca: Cornell University Press, 1988.
- Ceccherelli, Andrea. Młoda Polska. // Historia literatury polskiej / Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2009.
- Czaykowski, Bogdan. Poetic theories in Poland: Przesmycki and Przybyszewski. // The Polish Review, Summer, Vol. 11, No. 3, 1966.
- Faxneld, Per; Petersen, Jesper Aagaard. The devil's party: satanism in modernity. New York: Oxford University Press, 2013.

- Fiałek, Marek. Stanisław Przybyszewski und der Schwarze-Ferkel-Kreis. // *Studia Germanica Posnaniensia XXXII* / Poznań: Wydawnictwo Naukowe, 2011.
- Gutowski, Wojciech. Pod ciężarem Stwórcy. Autorytarne oblicze Boga w literaturze Młodej Polski. // *Acta Universitatis Nicolai Copernici*, z. 47 (305), 1996.
- Gutowski, Wojciech. Synteza – niedokonanie – „skok w przyszłość”... O *Xiędzu Fauście* Tadeusza Micińskiego. Toruń: Universitas, 2008.
- Gutowski, Wojciech. Z próżni nieba ku religii życia: motywy chrześcijańskie w literaturze Młodej Polski. Kraków: Wydawnictwo literackie, 2001.
- Jocz, Artur. Opisać duchową rzeczywistość: Rozważania o statusie ezoteryki w literaturze polskiej przełomu XIX i XX wieku. // *Przegląd Religioznawczy* nr. 2 (252), 2014.
- Kęsikowa, Urszula. „Szatan” i synonimy w poezji Młodej Polski. // *Język – Szkoła – Religia* 4, 2009.
- Kuncewicz, Maria. A polish satanist: Stanisław Przybyszewski. // *The Polish Review*, Spring, Vol. 14, No. 2, 1969.
- Kuźma, Erazm. Oksymoron jako gest semantyczny w twórczości Tadeusza Micińskiego. // *Studia o Tadeuszu Micińskim* / Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1979.
- Ławski, Jarosław. Wyobraźnia Lucyferyczna: Szkice o poemacie Tadeusza Micińskiego „Niedokonany. Kuszenie Chrystusa Pana na pustyni”. Białystok: Instytut Filologii Polskiej Filii UW w Białymstoku, 1995.

- Lyons, Siobhan. Nietzsche, Satan and the Romantics: The Devil as „Tragic Hero” in Romanticism. // *Philosophical Approaches to the Devil* / Routledge, 2015.
- Malić, Zdravko. *Iz povijesti poljske književnosti*. Zagreb: Biblioteka književna smotra, 2004.
- Miciński, Tadeusz. *Xiądz Faust*. Kraków: Universitas, 2008.
- Mroczkowski, Ireneusz. *Koncepcja człowieka w ujęciu Stanisława Przybyszewskiego*. // *Studia Płockie* 9, 1981.
- O'Grady, Joan. *The prince of darkness: The devil in History, Religion and the Human Psyche*. Dorset: Element Books, 1989.
- Podraza-Kwiatkowska, Maria. *Somnambulicy-dekadenci-herosi*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1985.
- Próchniak, Paweł. *Pęknięty płomień: O pisarstwie Tadeusza Micińskiego*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2006.
- Przybyszewski, Stanisław. *Synagoga Szatana*. Sandomierz: Armoryka, 2009.
- Rose, William John. *The poets of Young Poland, 1890-1903*. // *The Slavonic Year-Book* Vol. 1, 1941.

- Spence, Lewis. An Encyclopaedia of occultism: A compendium of information on the occult sciences, occult personalities, psychic science, magic, demonology, spiritism and mysticism. London: George Routledge & Sons Ltd., 1920.
- Staniszewski, Tomasz. Pomiędzy ciemnością zwątpienia a nadzieją wewnętrznej odnowy. Poznawcza droga bohaterów Tadeusza Micińskiego ku światłu prawdy. // Czytać Tadeusza Micińskiego / Siedlce: UPH w Siedlcach, 2016.
- Woch, Agnieszka. Geniusze, nowatorzy i skandaliści: od Przybyszewskiego do Gombrowicza. Warszawa: Promohistoria (Histmag.org), 2019.
- Wyka, Kazimierz. Modernizm polski. Kraków: Fundacja Nowoczesna Polska, 1968.

Internetski izvori:

<https://www.history.com/topics/folklore/history-of-the-devil> (zadnji pristup 22. 7. 2020)

<https://opensiuc.lib.siu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4352&context=ocj> (zadnji pristup 5. 8. 2020)

<http://www.poznajtaty.pl/?strona.doc.pol.glowna,1334,0,824,1,1334,ant.html> (zadnji pristup 27. 8. 2020)

<https://klp.pl/mloda-polska/a-8983.html> (zadnji pristup 27. 8. 2020)

<https://interanal.wordpress.com/category/satanizm-w-mlodej-polsce/> (zadnji pristup 31. 8. 2020)

<https://klp.pl/mloda-polska/a-8983-3.html> (zadnji pristup 31. 8. 2020)

<https://klp.pl/pozytywizm/a-8408.html> (zadnji pristup 22. 9. 2020.)

<https://culture.pl/pl/tworca/tadeusz-micinski> (zadnji pristup 10. 8. 2020)

<https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/micinski-lucifer.html> (zadnji pristup 2. 9. 2020)

<https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/w-mroku-gwiazd-kain.html> (zadnji pristup 2. 9. 2020)

<https://www.deliriumsrealm.com/belphegor/> (zadnji pristup 2. 9. 2020)

https://www.gnosis.art.pl/e_gnosis/opowiesci_wizjonerskie/mitas_niedokonany.htm (zadnji pristup 3. . 2020)

<http://www.zeno.org/Philosophie/M/Nietzsche,+Friedrich/Die+Geburt+der+Trag%C3%B6die/Die+Geburt+der+Trag%C3%B6die+aus+dem+Geiste+der+Musik/1-10> (zadnji pristup 5. 9. 2020)

<https://culture.pl/pl/tworca/stanislaw-przybyszewski> (zadnji pristup 13. 8. 2020)

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57443> (zadnji pristup 5. 9. 2020)

<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=40290> (zadnji pristup 5. 9. 2020)

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29678> (zadnji pristup 6. 9. 2020)

Hess, Karolina Maria. Sad Satan's children: Stanisław Przybyszewski and esoteric milieus
(dostupno:

https://www.researchgate.net/publication/330501130_Sad_Satan%27s_Children_Stanislaw_Przybyszewski_and_Esoteric_Milieus)

<https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/synowie-ziemi-.html> (zadnji pristup 6. 9. 2020)

https://pl.wikisource.org/wiki/Na_drogach_duszy/Gustav_Vigeland (zadnji pristup 6. 9. 2020)

<https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/przybyszewski-requiem-aeternam.html> (zadnji pristup 6. 9. 2020)

Sažetak

U razdoblju Mlade Poljske među umjetnicima ponovno se budi interes za okultno, a fokus se često nalazi na figuri Lucifera. Jedni od najistaknutijih predstavnika toga razdoblja su Tadeusz Miciński i Stanisław Przybyszewski. Obojica su u svojim djelima formirali vlastitu filozofiju koja u svome centru sadrži Lucifera. Kod Micińskog je on, u početku, blizak čovjeku. U konačnici dolazi do zaključka kako su pak Lucifer i Krist zapravo samo jedna jedinka. U djelima Stanisława Przybyszewskog očituje se drukčije viđenje iste figure. Kod njega je Sotona razarajuća sila koja je nastala prije samoga Boga i koja je zaštitnik svih individualaca iz polja umjetnosti, znanosti i filozofije.

Ključne riječi: Mlada Poljska, Tadeusz Miciński, Stanisław Przybyszewski, sotonizam, Lucifer